

Դանիել, Ովսե, Միքիա, Ջաքարիա, Մա-
ղաքիա և այլն)։

Վերջապէս այդ խոստացեալ թագա-
ւորութիւնը իրականացաւ յանձին Բի-
սուսի Բրիստոսի։

Ուրեմն Բրիստոս հաստատած էր այդ
հոգեւոր թագաւորութիւնը, «եւրկնքի ար-
քայաւթիւն» անուան տակ, որ աշխարհիկ
իշխանութեանց ճիշդ հակապակերն էր,
ինչպէս յաճախ Բրիստոս յիշեցուցած էր
իր հետեւորդներուն՝ ըսելով. «Ազգաց
թագաւորները, որոնք կը տիրեն ժողո-
վաւորդներուն՝ բարերար կը կոչուին։ Բայց
դուք այնպէս պիտի չըլլաք, բայց ան որ
ձեր մէջ մեծ է, պղտիկին պէս թող ըլ-
լայ, և առաջնորդը՝ սպասաւորի պէս»
(Ղկս. ԻԲ. 25-26)։ Ուրիշ առթիւ ըսած
էր. «Եթէ մէկը կ'ուզէ առաջին ըլլալ,
ամէնուն յետինը պիտի ըլլայ և ամէնուն
սպասաւորը» (Մրկ. Թ. 34, Մտթ. Ի. 26)։

Եւ այս թագաւորութեան ժառան-
գորդները, այս աշխարհի մէջ, չորսու-
րանքի, դառնութեան բաժակէն պէտք է
լսմէին, որպէսզի արժանի ըլլային անոր.
«կրնա՞ք խմել այն բաժակը՝ զոր ես կը
խմեմ» (Մրկ. Ժ. 38)։ Այսպէս պատաս-
խանած էր մեր Տէրը Ջերեգեան եղբայր-
ներուն, երբ անոնք փափաքած էին այդ
թագաւորութեան աջ և ձախ կողմերը
նստիլ։

Եւ այս թագաւորութեան սրգիները
հալածանք պիտի կրեն այս աշխարհի մէջ
(Մտթ. ԺԶ. 24, Յովհ. ԺԶ. 2-3, Բ. Տիմ.
Գ. 12 և այլն)։

Վերջապէս, երեք տարիներ այս թա-
գաւորութեան մասին խօսելէ և քարոզելէ
ետք, Բրիստոս հաստատեց զայն Վերջին
Ընթրիքին մէջ, իր պատարագութենէն ա-
ռաջ, ըսելով. «Ես ալ ձեզի թագաւորու-
թիւն մը ուխտ կ'ընեմ, ինչպէս իմ Հայրս
ինձի թագաւորութիւն մը ուխտ ըրաւ.
որպէսզի դուք իմ սեղանէս ուտէք ու
խմէք իմ թագաւորութեանս մէջ, և ու-
թոռներու վրայ նստիք՝ իտրայէլի տա-
ներկու ցեղերը գտնելու (Ղկս. ԻԲ. 29-30)։

Դաւիթ թագաւոր օժտւած էր ողջա-
կէզի զոհի սեղանին առջև, ձեռամբ Սա-
մուէլ մարգարէին (Ա. Թագ. ԺԶ. 1-13)։

ԹԱՐԳՄԱՆԶԱՑ

Յորժամ հեծծես, յայնժամ կեցցես

Աստուածաշնչական այս պատգամը
մէկն է այն ճշմարտութիւններէն որ ի-
րապէս ու լաւապէս կը պատշաճի Ս. Մես-
րոպ Մաշտոցի անձին ու կատարած աշ-
խատանքին։

Հայ ժողովուրդի պատմութեան մէջ
Դ. և Ե. դարերը առանձին գաղաթիւներ կը
ներկայանան մեզի։ Այս ժամանակամիջոցը
որքան յղի է արհաւիրքներով, այնքան
և աւելի լեցուն՝ պատմական ու ճակատա-
գրական փոփոխութիւններով։

301 թուին, շնորհիւ Ս. Գրիգոր Լու-
սաւորչի աքնաջան աշխատանքին, կա-
րելի եղաւ Բրիստոսնէութիւնը հասցնել
մինչև հայկական արքունիք։ Ու պալա-
տական աւագանին, Տրդատ թագաւորի
գլխաւորութեամբ, մկրտուեցաւ Բրիս-
տոսեայ ու քրիստոնէութիւնը դարձաւ
Հայաստանի պետական կրօնը ու Հայաս-
տան դարձաւ առաջին քրիստոնեայ պե-
տութիւնը։

Այդ թուականէն ետք սկսաւ հե ի հե
վազքը քրիստոնէութիւնը տարածելու
Հայաստանի մէջ։ Հայաստանի որոշ շըր-
ջաններ, գլխաւորաբար Գողթան գաւառի
մէջ, քրիստոնէութիւնը ինքզինք դաւա-
դժուարութեան առջև։ Սակայն, ընդհա-
նուր առմամբ, քրիստոնէութիւնը եկաւ
լուսաւորելու Հայաստանը։

Դ. դարու սկիզբը քաղաքական վերի-
վայրումներու և արհաւիրքներու շրջանն
էր Հայաստանի համար։ Արքունիքը որ-
քան հաւատքի՝ այնքան ալ քաղաքական

Իսկ Բրիստոս իր ուխտած թագաւորու-
թիւնը հաստատելու համար իր Անձը իբրև
թագաւոր փրկագին պիտի տար այս աշ-
խարհի իշխանին՝ որ մեղքով գրաւած էր
մարդկութիւնը (Յովհ. ԺԴ. 30)։

ՎԱԶԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդիւ)

գրգռապատճառներով ընդունեց քրիստոնէութիւնը: Եւ այդպէսով, Հայաստան ինքզինք զատորոշեց հարեան երկիրնէրէն: Նոր կրօնքը արգելք հանդիսացաւ անոնց քաղաքական ու կրօնական ազդեցութեան: Քրիստոնէութիւնը զէնք ու զբաժնեղաւ որ Հայաստանը պաշտպանեց արտաքին ազդեցութենէ, որքան կրօնական՝ նոյնքան քաղաքական յետին նպատակներ հետապնդող հականերէ:

Սակայն այս վիճակը երկար չտևեց: Բիւզանդիոնի քրիստոնէացումը և Պարսկաստանի հեթանոսութիւնը երկու սուրբերու մէջ պահեցին մեր երկիրը:

Յիշեալ ներհակ գաղափարաբանութիւններու անխուսափելի բաղխումին ի հետեանք, 387 թուին, Հայաստան աշխարհաբաժանօրէն բաժնուեցաւ Բիւզանդական և Պարսկական հզօր պետութիւններու միջև:

Պարսկական մասի թագաւորը՝ Վաամշապուհ, իր հեռատես և իմաստուն զեկավարութեամբ, կրցաւ հասկացողութեան գալ Պարսիկ արքունիքի հետ ու Հայաստան ապրեցաւ համեմատաբար խաղաղ պայմաններու մէջ: Ան զգաց թէ կը մօտենայ Հայ Գահի վախճանը, ուստի մտածեց հայ ժողովուրդին առաջ ապրելու, գոյատևելու այնպիսի միջոց մը՝ որը կապ չունենար գահերու փոխադրման հետ:

Հայոց կոսրով թագաւորի օրով արքունիք ծառայութեան մտած Մեսրոպ-Մաշտոց անունով լուսամիտ անձնաւորութիւնը, որ քաջածանօթ էր Պարսկերէնի, Ասորերէնի և տեղեակ Յունարէնի, պալատի դիւանատան իր աշխատանքին մէջ զգաց ու տեսաւ հայ ժողովուրդի գլխուն վրայ ճօճուող Դամակիւսի սուրբը: Լքեց գինուսրական-պալատական պաշտօնը ու անցաւ վանական կեանքի:

Սահակ, օրուայ շրջահայեաց կաթողիկոսը, յունական կրթութիւն ստացած և յունասէր անձնաւորութիւն, մնաց պարսկական բաժնի մէջ ու ստիպուած՝ որոշ զիջումներով համակերպեցաւ քաղաքական փոփոխութեան ու զարկ տուաւ վանական-անապատական կեանքին, անոր մէջ գտնելով իր հոգեկան հանգիստը:

Մեսրոպ, որպէս վանական, դարձաւ Սահակ կաթողիկոսի աջ բաղաւկն ու անբաժանելի գործակիցը: Ան, վերջինիս ցուցմունքներով, քառողեց Գողթան դաւառի մէջ, ինք ալ իր կարգին հանդիպելով արգելքներու և դժուարութիւններու: Գողթան դաւառը տակաւին պահած էր հեթանոսական կրօնի մնացորդներ և ունէր անգիր կամ բերանացի գրականութիւն: Այս երևոյթները մտածել տուին ու զգացողին անհրաժեշտութիւնը գիրով գրականութիւն ստեղծելու: Մեսրոպ վերադարձաւ Սահակ կաթողիկոսի մօտ, պարզեց իր միայն ու միակ մտասեւեռներ՝ նախ գիր ստեղծելու, ապա գիտակցական քրիստոնէութիւն տարածելու: Կաթողիկոսը գրկարաց ընդունեց Մեսրոպ-Մաշտոցն ու անոր ծրագիրը, որուն իրագործման համար անհրաժեշտ էր նիւթական ու բարոյական աջակցութիւն: Իսկ Վաամշապուհ թագաւոր, որ արդէն կը մտածէր հայուն առաջ ապրելու ու գոյատևելու տմուր կռուան մը, միացաւ Սահակ-Մեսրոպի ու կազմեցին երրորդութիւնը ապագայ ծրագրի: Ան իր իշխանութիւնն ու բարի կամեցողութիւնը դրաւ Սահակ կաթողիկոսի և Մեսրոպ-Մաշտոցի տրամադրութեան ներքե, և նիւթական օժանդակութիւնը՝ գիրքերու գիւտը յաջողեցնելու համար:

Վաամշապուհ մտաւորական ու գաղափարական թագաւորի ցուցմունքներով, Միջագետքէն՝ Դանիէլ Ասորի եպոսի քովէն բերուեցան այսպէս կոչուած Հայերէն գիրքերը: Սկսան դասաւանդութիւններն ու երկու տարիներու յամառ աշխատանքէ հետք երևան եկաւ թէ բերուած գիրքերը անկատար ու պակասաւոր են: Այս տեսնելով, Մեսրոպ խաւմը մը աշակերտներով խաւար ու դժբախտ Հայաստանէն ճամբայ ելաւ լոյս ու գիտութիւն որոնելու: Եղեսիա և Ամիդ քաղաքները չբաւարարեցին իր հետաքրքրութիւնը, աշակերտներէն խաւմը մը թողեց Եղեսիա ու մնացեալներով իր ճամբան շարունակեց դէպի Սամոսատ, յունական կրթութեան օճախը:

404 թուին, Մեսրոպ-Մաշտոցի կեդրոնացումով, ապրումով ու խոր հաւատ-

քով է որ տեղի սենեցաւ հրաշալի գիւտը
Հայկական Այրուբէնին:

Հայաստանի արքունիքն ու եկեղեցա-
կան դասը, ինչպէս նաեւ համայն ժողո-
վուրդը, գիրերու գիւտը ընդունեցին մեծ
խանդավառութեամբ ու բոլորը մէկ ընդ-
առաջ եկան դիմաւորելու մեր նոր օրե-
րու Մովսէսն ու իր աշակերտները, անով
պաշտօնապէս ընդունելու և վաւերացնե-
լու գիրերու գիւտը, սրուն կարեւորու-
թեան և անհրաժեշտութեան ամբողջապէս
գիտակցեցաւ Հայաշխարհը, թէ Մեսրոպ-
Մաշտոցի բերածը միմիայն գիր չէ, այլ
զէնք ու զրահ. որ պիտի ապահովէր հա-
յուն գոյութիւնը մինչև այսօր: Երկնա-
ռաք բարիք մը՝ զոր ամբողջ Հայաստանն
ու հայը վայելեց ու կը վայելէ տակաւին:

Գիրերու գիւտը մարդկային մտքի
ամենահրաշալի նուաճումներէն մին է,
որ զարկ տուաւ հայ քաղաքակրթութեան
յառաջգիմութեան:

Մեսրոպ Հայաստան վերադարձաւ որ-
պէս նոր օրերու Մովսէս: Ան արժանա-
ցաւ աստուածային բարերար այցին: Փո-
խան տասնաւորանեայ պատուիրանին՝ իր
հետ 36 տառեր բերած՝ յաղթական մուտք
գործեց Հայաստան:

Մովսէս Սինա լեռնէն վար իջաւ
Տասնաբանեան ձեռքը, դիմաւորուելու
հրեայ ժողովուրդի թերահաւատութեամբ,
ուրացումով ու յանցագործութեամբ: Ս.
Մաշտոցի աստուածային այցն ու անոր
փայլքը մնաց ու կը մնայ մեր ժողովուրդի
հոգիին ու մտքին մէջ մինչև օրս:

Շատ քիչեր իրենց կենդանութեան
համարուած են որպէս սուրբեր: Անկաս-
կած Մաշտոց մէկն է անոնցմէ: Որովհետեւ
իր մտասեւեռումը եղաւ հայերէն տառեր
ստեղծել, այդ միջոցով քրիստոնէական
կրօնը Հայաստանի մէջ ամրացնելու և
հայացնելու համար: Այդ օրէն ասդին է
որ հայը ունեցաւ ճշմարիտ ու լրիւ հաս-
կացողութիւնը իր որդեգրած նոր կրօնին:

Անկէ ետք, Սահակ-Մեսրոպ զոյգը
անբաժան մնաց իր գործունէութեամբը:
Հայերէնը փոխաբիւնց Յունարէնը, Ասո-
րերէնն ու Պարսկերէնը: Բացուցան

դպրոցներ, ուր սկիզբ առաւ Հայերէնի
ուսուցումը: Զգալի եղաւ կարիքը պատ-
րաստուած ուսուցիչներու՝ նոր ու հա-
րազատ իր հանդերձանքը զգեցած լեզուին
ուսուցման համար: Աշակերտներ զրկուե-
ցան Աթէնք և Ասորիք: Եգեպոս, Աթէնք
և Աղեքսանդրիա հանդիսացան աշակերտ-
ներու գիտական, կրօնական ու փիլիսո-
փայական դաստիարակութեան գլխաւոր
կեդրոնները, ուր կազմակերպուելով ու
կազմաւորուելով որպէս միտք, բազմա-
կողմանի պատրաստութեամբ ու պաշարով
բնականորեւ լերադարձան Հայաստան:
Շնորհիւ անոնց, Սահակ-Մեսրոպեան նը-
ւիրական ու սուրբ գործը նոր թափ ստա-
ցաւ ու ստեղծուեցաւ բարձր մակարդակի
գրականութիւն մը: Նախ այժ տրուեցաւ
թարգմանական աշխատանքին, որուն կո-
թողական արդիւնքը եղաւ Աստուածա-
շունչի թարգմանութիւնը Ասորական Բի-
շօթ օրինակէն ու անոր սրբագրութիւնը
Յունական ԵօթԱնԱՍՆից ամբողջական
ու կատարեալ օրինակէն, որը արդարօ-
րէն արժանացաւ «Թագունի թարգմանու-
թեանց» կոչումին: Թարգմանական աշ-
խատանքի ղեկավարութիւնը ստանձնեց
Սահակ Կաթողիկոս, մինչ Մեսրոպ-Մաշ-
տոց Հայաստանի զանազան մասերը շըր-
ջադայելով լուսաւորեց հայ ժողովուրդը:
Ան պէտք չունեցաւ բանակի ու պետական
հրահանգի կամ ստիպողութեան, այլ գիր
ու գիրքով, դպրոց ու դպրութեամբ լու-
սաւորեց նաեւ ամբողջ Գողթն գաւառը:

Թարգմանական շրջանին յաջորդեց
ինքնուրոյն ստեղծագործութեան ու յատ-
կապէս գաղափարական գրականութեան
ժամանակաշրջանը, որուն աիտանները
հանդիսացան Եղիշէ Պատմիչ իր «Վարդա-
նանց»ով ու Եզնիկ Կողբացի իր «Եղծ Ա-
ղանդոց»ով: Ե. դարը իրաւամբ կոչուե-
ցաւ Ոսկեդար ու մնաց այդպէս, եզակի
գաղաթ մը իր ստեղծած գիրով՝ որ դի-
մացաւ դարերու հոլովոյթին ու վերի-
վայրումներուն:

Մեսրոպ-Մաշտոց ու Թարգմանչաց
խումբը գիրն ու գրականութիւնը Հայաս-
տանի Պարսկական բաժնին մէջ տարա-

ծելէն ետքը անցան Յռնական կողմը: Սկիզբը հանդիպեցան պետական - քաղաքական արգելքներու և դժուարութիւններու, Յոյներու համալի կեցուածքին պատճառով: Սակայն Ս. Մաշտոցի գլխաւորութեամբ պատուիրակութիւն մը համոզիչ փաստարկութիւններով յաջողեցաւ արտօնութիւն ձեռք ձգել Թէոդոս կայսրէն ու լուսաւարութեան աշխատանքը հոն ալ տարածել: Այդպիսով զօրաւոր կապ մը ստեղծուեցաւ հայութեան զոյգ, տարանջատ հատուածներուն միջև:

Հայ եկեղեցիին լման դար մը (Դ. դար) եռանդագին ու աշխուժօրէն պայքարելով, քաղաքական փոթորիկներու կռիւի տուաւ ու յաղթական դուրս եկաւ: Իսկ ե. դարու մուտքին, Ս. Մեսրոպի տառերով, ան ստացաւ նոր ոյժ ու եռանդ: Հայ գիրը եկաւ իր անհուն նպաստը բերելու մեր ժողովուրդի պահպանման ու գոյատեւման, ճիշդ ինչպէս ըրած էր հայ ռազմիկը հերոսական իր մահով:

Ճակատագրի բերումով, հայ ժողովուրդը միշտ շրջապատուած մնաց մեծ ազգերով, որոնց պետական կազմակերպութիւնը հիմնուած էր կրօնի վրայ: Պարսիկը, Յոյնը, Մոնկոլը, Թաթարը, Սելճուքը, Արաբն ու Թուրքը հայուն մէջ նախ և առջ տեսան տարբեր կրօն մը, որը մեզ զատորոշեց միշտ: Կրօնական դրութիւնը հպատակութեան հարցէն դուրս հանգամանք մըն է: Քաղաքականօրէն հպատակ ըլլալ ոչինչ կը նշանակէ ու այդպէս եղած է հայուն համար: Այս պատճառով ալ եկեղեցին ազգային առանձին նշանակութիւն ու կարեւորութիւն ստացաւ մեզի համար: Միւս կողմէ, արտաքին ազգակներ մեզ աւելի սերտօրէն կապեցին մեր եկեղեցիին, կրօնին ու հաւատքին: Պայքարի առաջին զծի վրայ մնաց եկեղեցին, որ եղաւ մեծագոյն պատուարը արտաքին ազգեցութիւններու դէմ ու հայ ժողովուրդի գոյութիւնը պահելու ու պահպանելու մեծագոյն ու բարերար ազդակը: Սակայն այս ընելու համար պէտք եղաւ անցնիլ «կարմիր մկրտութեանէն»: Ու հայը իր բովանդակ էութեամբը

փարեցաւ ազգային նկարագրով հարուստ այդ կռուանին: Ու ահա գիրերու գիւտը կու գար նոր ու զօրաւոր կռուան մը հայթայթելու Հայց. եկեղեցիին:

Գիրերու գիւտը սովորական դէպք մը, հասարակ եղելութիւն մը չէ միայն, այլ ընդհանուր միտք մը, խորհուրդ մը՝ ազնեցւոցի իր մեծութեամբ:

Հայ ժողովուրդի երկար ու արտուժ պատմութիւնը զերծ չէ եղած մեծ ու փոքր յաղթանակներու ոսկեայ շարանէ մը: Սակայն Մեսրոպ - Մաշտոցի նորագիւտ տառերով Հայաստան վերադարձը յաղթանակներու յաղթանակն է: Այդ երեւոյթը մեր պատմութեան մէջ առաջին ու մեծագոյն դէպքն է զոր կարելի ըլլայ իրրեւելաբար ճանաչած յաղթանակ մը բնորոշել:

Ջէնքերէ ու բանակներէ աւելի՝ հոգին ու միտքը լուսաւորող գործօններն են որ կը կերպագրեն տուեալ ժողովուրդի մը ճակատագիրը: Առանց հաւատքի լոյսին ուժեղ ու կենսունակ, ինքնուրոյն ազգ չի կրնար ըլլալ: Մեծն Տիգրանի յաղթանակներէն մեզի ոչինչ մնաց իբր ժառանգ, մինչդեռ մօտ 16 դարերէ ի վեր կը վայելինք անվթար ու անկողոպտելի զանձը՝ Մեսրոպ - Մաշտոցի անզուգական յաղթանակովը շահուած:

Մեծ են այն դէմքերը որոնք չեն աղօթիր ժամանակի մշուշներէն, որոնց դորձը կ'արհամարհէ բռնութիւնը դարերուն: Սահակ և Մեսրոպ, իրրեւ մտքի հսկաներ, անշուշտ թէ մաս կը կազմեն երախտաւորներու այդ փառանքին:

Ս. Մեսրոպ մեր մէջ արժանացած է բացառիկ յարգանքի:

Տրտմութիւն է հաստատել թէ Մաշտոցի թոռնորդներէն շատեր հայ գաղթաշխարհի տարածքին մեր ճոխ ու քողցր լեզուով չէ որ կը յարարեր իրար հետ: Որովհետեւ լեզուէն ուժացումը մեր առջև կը բանայ մին՝ դէպի ապագայնացում առաջնորդող դռներէն:

Օշականի անմահ սուրբը հանգիստ կը ննջէ, երբ իր լեզուն մաքուր, անաղարտ ու կենդանի պահենք:

ԱՂԱՆ Ծ. ՎՐԴ. ՊԱԼԻՕԶԵԱՆ

Սիսնի, Աւստրալիա